

Pārresoru koordinācijas centra vadītājam
Pēterim Vilkam

2019.gada 8.novembrī
2019/IK-024

Priekšlikumi Nacionālā attīstības plāna 2021-2027 sociālās politikas jomai

Šī gada 16.oktobrī domnīca PROVIDUS, sadarbībā ar Frīdriha Eberta fondu, organizēja konferenci „NAP2027: ceļš uz Ziemeļvalstīm raksturīgu sociālo politiku”. Konferences ietvaros tika apspriesti divi galvenie jautājumi: NAP melnrakstā atrodamie plāni attiecībā uz nevienlīdzības un nabadzības mazināšanu, kā arī NAP ieceres attiecībā uz mājokļu politiku.

30.oktobrī PROVIDUS uzaicināja sociālās politikas ekspertus pārrunāt konferences rezultātus, kā arī kopīgi vienoties par svarīgākajiem ieteikumiem Nacionālajam attīstības plānam. Zemāk paustās atziņas un ierosinājumi ir šī kopdarba rezultāts.

PROVIDUS un sociālās jomas ekspertu¹ galveno priekšlikumu apkopojums

- 1) Uzskatot, ka NAP gala versijā būtu svarīgi saglabāt melnrakstā iekļauto ambiciozu apņemšanos samazināt Latvijas sabiedrības nevienlīdzības rādītājus, piedāvājam NAP tekstā norādīt arī šī mērķa sasniegšanas metodes (nodokļu progresivitāte, nozaru ģenerālvienošānās);
- 2) Piedāvājam NAP gala versijā kaut aptuveni iezīmēt ceļu, kā Latvija līdz 2027.gadam plāno mazināt iedzīvotāju nabadzības problēmu (piemēram, lielāki sociāli transfēri mazaizsargātajām grupām, mazaizsargāto grupu iesaistīšana sociālajā uzņēmējdarbībā);
- 3) Mājokļu politikas sadaļā norādīt vēlamo sociālo mājokļu īpatsvaru no kopējā mājokļa fonda, kā arī definēt tās sociālās grupas, kurām ir īpaši nepieciešams valsts atbalsts mājokļu jomā, tai skaitā bezpajumtniekus.

¹ Šī atzinuma priekšlikumiem pievienojas arī šādi sociālo jautājumu eksperti: Olga Rajevska, LU BVEF pētniece; Ruta Zilvere, sociālās politikas pētniece; Līga Rasnača, LU SZF asociēta profesore; Felician Rajevska, Vidzemes augstskolas asociētā profesore. Tāpat šis atzinums ir saskaņots ar Baltijas Sociālo Zinātņu institūtu (Baltic Institute of Social Sciences), kā arī Eiropas PretNabadzības Tīklu (European Anti-Poverty Network Latvia).

I Atziņas par NAP melnraksta iecerēm sociālās politikas jomā

Kopumā atzinīgi vērtējam, nozīmi, kas sociālās politikas jautājumiem piešķirta Nacionālā attīstības plāna (NAP) pirmajā redakcijā. Veselības aprūpe, izglītība, nodarbinātība, reģionāla attīstība un kvalitatīvi, individualizēti sociālie pakalpojumi ir neatņemami valsts stratēģiskās attīstības elementi. Vēlme iezīmēt attīstības virzienus katrā no šīm jomām ir apsveicama.

Vienlaikus, NAP melnrakstam šobrīd ir trīs nozīmīgi trūkumi:

- (1) **ambīcijas bez seguma attiecībā uz nevienlīdzības mazināšanu un bērnu nabadzības mazināšanu.** NAP melnraksts norāda, ka NAP darbības laikā nevienlīdzība samazināsies par pieciem procentpunktiem, pietuvinot Latviju ES vidējiem rādītājiem, vienlaikus dokumentā nav uzrādīts virziens, kā tik ambiciozu mērķi sasniegt. Līdzīgi ar bērnu nabadzības risku indeksu: NAP melnrakstā tiek pateikts, ka bērnu nabadzības riski samazināsies, bet nav iezīmēts ceļš, kā to izdarīt.
- (2) **Ambīciju trūkums attiecībā uz to cilvēku dzīves līmeņa celšanu, kuri šobrīd dzīvo nabadzībā (atskaitot bērnus).**
- (3) NAP melnrakstā paredzētie **sociālās politikas pasākumi ir fragmentēti, bez kopējas koncepcijas** par to, kuri no šiem pasākumiem ir prioritizējami, kuri – mazāk svarīgi, un kā tie savstarpēji mijiedarbojas. Šī problēma ir īpaši nozīmīga mājokļu politikas sadaļā. Šī sadaļa ir kopumā labi izstrādāta, taču tā balstās pieņēmumā, ka valsts spēs visu darīt vienlaikus – gan palīdzēt attīstīt privāto mājokļu tirgu, gan būvēt sociālos mājokļus, gan palīdzēt konkrētām iedzīvotāju grupām (piemēram, jaunajām ģimenēm), gan regulēt mājokļu pieejamības jautājumus.

II PROVIDUS priekšlikumi nevienlīdzības un nabadzības mazināšanas, kā arī mājokļu politikas jomā

Lai labotu šos trūkumus, PROVIDUS ierosina trīs izmaiņu virzienus NAP melnraksta sociālās politikas sadaļās.

Nevienlīdzības mazināšanas jautājumi

Attiecībā uz nevienlīdzības mazināšanas jautājumiem, vēlamies norādīt, ka tik strauja nevienlīdzības līmeņa samazināšanās (kā šobrīd norādīts NAP melnrakstā) ir iespējama tikai tad, ja rodas viens no diviem priekšnoteikumiem: nozīmīga nodokļu reforma, kas pārdala iedzīvotāju rīcība esošos ienākumus, vai arī nozaru ģenerālvienošānās, jauna veida darba koplīgumi, kuri fiksē un izlīdzina konkrētās nozarēs maksājamā atalgojuma līmeņus.

Tādēļ, uzskatot, ka NAP gala versijā būtu svarīgi saglabāt melnrakstā iekļauto ambiciozu apņemšanos samazināt Latvijas sabiedrības nevienlīdzības rādītājus, piedāvājam NAP tekstā arī norādīt šī mērķa sasniegšanas metodes. Diskutējot ar sociālās politikas ekspertiem par Latvijai vēlamākajiem virzieniem sociālās nevienlīdzības mazināšanai, kā vēlamākās metodes tika piesauktas šīs:

- Ievērojami lielākas nodokļu progresivitātes ieviešana, kurai jāattiecas ne tikai uz atalgojumu, bet visiem ienākumu veidiem (tai skaitā, kapitāla pieauguma nodokli). Lielāka nodokļu progresivitāte vienlaikus nozīmētu arī nodokļu sloga samazināšanu vai noņemšanu pašām zemākajām algām.
- Pēc Zviedrijas parauga - būtisks atbalsts sociālajam dialogam, lai arodbiedrības un darba devēji būtu motivēti visdažādākajās nozarēs slēgt ģenerālvienošānās, kuras paredzētu tādu atalgojumu līmeni, kas būtu ievērojami virs minimālajām algām, šādi vienlaikus veicinot sociālo stabilitāti un mazinot ēnu ekonomiku.
- Lai sociālās apdrošināšanas sistēma būtu godīgāka un neveicinātu nevienlīdzību, turpmāko septiņu gadu laikā varētu ieviest minimālos un maksimālos sociālās apdrošināšanas izmaksu sliekšņus. Šie sliekšņi var tikt piesaistīti oficiāli noteiktajai minimālajai algai. Tiesa, šajā jautājumā nozaru ekspertu viedokļi atšķirās, norādot, ka pensiju griesti nav nepieciešami, bet lielas pensijas var ierobežot ar progresīvu nodokļa likmi.

Nabadzības mazināšanas jautājumi

NAP melnrakstā ir iekļauta ambicioza apņemšanās mazināt bērnu nabadzības risku, vienlaikus neparedzot tam izpildes metodes. Pārējo nabadzībā esošo sabiedrības grupu nabadzības mazināšanas jautājumi šobrīd plānā nav apskatīti. Tādēļ piedāvājam NAP gala versijā kaut aptuveni iezīmēt ceļu, kā Latvija līdz 2027.gadam plāno mazināt iedzīvotāju nabadzības problēmu.

Tā kā bērnu nabadzības risku jautājumi un vispārējie nabadzības jautājumi ir saistīti, tad vēlamies norādīt uz metodēm, kas var būt efektīvi nabadzības mazināšanai vidējā termiņā (NAP plānošanas periods):

- Mērķtiecīgs finansiāla atbalsta palielinājums vismazāk aizsargātajām sociālajām grupām (piemēram, viena vecāka ģimenēm, daudz bērnu ģimenēm, vientuļajiem senioriem, personām ar invaliditāti un citām sociālā riska grupām). Salīdzinot ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, Latvija šobrīd sociālajām vajadzībām tērē nelielu IKP daļu, - tas nozīmē, ka izvērstāka sociālās drošības tīkla veidošana ir neatraujami saistīta ar Latvijas vispārējo nodokļu politiku. Lai veidotu labklājības valsti, kurā ir gan kvalitatīvi valsts pakalpojumi, gan arī pienācīgs sociālās drošības tīkls, Latvijas budžetā būtu jāienāk ievērojami lielākiem nodokļu ienākumiem – vismaz 35%-40% no IKP šobrīdējo 30% vietā.
- Mērķtiecīgi sociāli mazaizsargāto grupu iekļaušanas pasākumi, it sevišķi sociālajā uzņēmējdarbībā. Iepriekšējā ES struktūrfondu plānošanas periodā tika atbalstīta sociālā uzņēmējdarbība, lai veicinātu dažādu sociālā riska grupu (piemēram, pirmspensijas vecuma iedzīvotāji, cilvēki ar invaliditāti, bijušie notiesātie, u.tml.) iesaisti darba tirgū. Šīs iniciatīvas ir ne tikai jāturpina, bet arī jāpapildina ar publiskā sektora (valsts un pašvaldību) projektiem.

Mājokļu politikas ieteikumi

Lai arī esošajā NAP redakcijā ir paredzēti vairāki soļi mājokļu problēmu risināšanai, ir nepieciešams papildināt un precizēt rīcības uzdevumus.

Pirmkārt, ir jānorāda vēlams sociālo mājokļu īpatsvars no kopējā dzīvojamā fonda. NAP melnrakstā atrodamais progresa rādītājs, kas paredz personu skaita samazinājumu pašvaldības palīdzības reģistrā mājokļa jautājuma risināšanā, nav derīgs, jo tas ir piesaistīts trūcīgas personas statusam un ir viegli maināms ar administratīviem paņēmieniem. Likumiski mainot kritērijus tam, kas ir un kas nav uzskatāms par trūcīgu personu, var mainīt „mājokļu rindas” garumu.

Otrkārt, palīdzība mājokļa jautājumos nevar tikt orientēta tikai uz nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem. Uz mājokļiem jāskatās ne tikai ekonomiskās izaugsmes kontekstā, bet arī kā metodi, kas ļauj nodrošināt iedzīvotāju sociālās tiesības. Tāpēc ir nepieciešams definēt sociālās grupas, kam ir nepieciešams valsts atbalsts mājokļu jomā, kā piemēram, seniori un jaunās ģimenes, kā arī palielināt publiskā sektora (valsts un pašvaldību) lomu īres mājokļu tirgus celtniecībā.

Šobrīd NAP neparedz nekādus atsevišķus pasākumus bezpajumtniecības novēršanas politikai. Būtu svarīgi, lai NAP tiktu atrunāts, ka šāda politika ir jāsaprotavo.

PROVIDUS sagatavotajam viedoklim pievienojas arī:

- Olga Rajevska, LU BVEF pētniece
- Ruta Zilvere, sociālās politikas pētniece

Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS"
Vienotais Reģ. Nr. 40003613479

Alberta iela 13, Rīga, LV - 1010
providus@providus.lv
67039252

providus.lv
@providus
facebook.com/providuslv

PROVIDUS
DOMNĪCA

- Baltijas Sociālo Zinātņu institūts (Baltic Institute of Social Sciences)
- Līga Rasnača, LU SZF asociētā profesore
- Eiropas PretNabadzības Tīkls (European Anti-Poverty Network Latvia)
- Feliciana Rajevska, asociētā profesore, Vidzemes augstskola

Turpmākai saziņai par šo viedokli un priekšlikumiem PROVIDUS kontaktpersona būs PROVIDUS pētnieks Andris Šuvajevs: andris.suvajevs@providus.lv; +371 20157991

Ar cieņu,
Iveta Kažoka
Domnīcas PROVIDUS direktore